STUDII ȘI CERCETĂRI
DE
NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL XV-XVII
(XXVII-XXIX)
2024-2026

STUDIES AND RESEARCHES
IN
N U M I S M A T I C S

ÉTUDES ET RECHERCHES
DE
N U M I S M A T I Q U E

ACADEMIA ROMÂNĂ
INSTITUTUL DE ARHEOLOGIE „VASILE PÂRVAN”

STUDII ȘI CERCETĂRI DE NUMISMATICĂ

SERIE NOUĂ

VOLUMUL XV-XVII (XXVII-XXIX)

2024-2026

EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
BUCUREȘTI

2026

COMITETUL DE REDACȚIE

AUREL VÎLCU, redactor responsabil
THEODOR ISVORANU, redactor responsabil adjunct
MARIUS BLASKÓ, MIHAI DIMA, EMANUEL VIOREL PETAC,
DAN PÎRVULESCU şi GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, membri

COLEGIUL DE REDACȚIE

RADU ARDEVAN; ANA BOLDUREANU; IONEL CÂNDEA, m.c. al Academiei Române; GABRIEL CUSTUREA; GEORGES DEPEYROT; CONSTANTIN C. PETOLESCU, m.c. al Academiei Române; acad. VICTOR SPINEI

DANA COSTIN, redactor

ADRIAN MIRCEA DOBRE, redactor Editura Academiei Române

OFELIA COȘMAN, tehnoredactor

Orice comandă va fi adresată la:
EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE, Calea 13 Septembrie nr. 13, sector 5, 050711, Bucureşti, România: Tel. 4021-318 8146, 4021-318 8106, Fax 4021-318 2444, e-mail: edacad@ear.ro

S.C. MANPRES DISTRIBUTION S.R.L., str. Ziduri vii, nr. 5, bl. B 18, scara 1, apartament 44, sector 1, Bucureşti, tel. 4021-3124801, e-mail: abonamente@manpres.ro, office@manpres.ro

S.C. ORION PRESS IMPEX S.R.L., str. Băiculeşti, nr. 23, bl. E9, scara D , ap. 147, camera 1, sector 1, Bucureşti, tel. 4021-2106787, e-mail: office@orionpress.ro

S.C. CRIS MEDIA PRESS S.R.L., bld. Gheorghe Duca, nr. 10-22, sector 1, Bucureşti, tel. 0722.333.405, e-mail: office.crismedia@gmail.com

S.C. DEREX COM S.R.L., Aleea Țebea, nr. 2B, sector 4, București, tel. 0726258546, e-mail: derex_com@yahoo.com

S.C. SORIRORI SOLUTIONS S.R.L., bd. Republicii, nr. 25, Târgu Jiu, cod poştal 210152, județul Gorj, tel. 004 0765 262 077, 004 0765 166 433, e-mail: sorin.costreie@sorirori.ro, rosana.guta@sorirori.ro

S.C. TOP SEVEN BEST S.R.L., str. Morii, nr. 41, Clinceni, jud. Ilfov, tel. 0787 818 706, e-mail: office@abonamente-presa.ro

Adresa redacției:
Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, str Henri Coandă nr. 11, 010667 Bucureşti, Tel./Fax 4021 212 88 62, E-mail : redactie_iab@yahoo.com; aurelvilcu@yahoo.com

© 2026, EDITURA ACADEMIEI ROMÂNE
www.ear.ro

Sumar – Sommaire

I. STUDII ŞI CERCETĂRI – ÉTUDES ET RECHERCHES

A. NUMISMATICĂ – NUMISMATIQUE

AUREL VÎLCU, Monede olbiene din secolul al V-lea a. Chr. descoperite la Histria – Olbian coins from the 5th century BC discovered at Histria 7

MIHAI DIMA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Monede histriene de argint din tezaurul de la Enisala (com. Sarichioi, jud. Tulcea) – Silver coins of Istros from the Enisala hoard (Sarichioi commune, Tulcea County) 13

GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, ADAM RABINOWITZ, New Greek, Macedonian and Roman coin discoveries from the "Platou Est" sector at Histria (Romania) 23

IONUȚ BADEA, O colecție particulară de monede emise de cetatea Histria – Coins of Istros (Histria) from a private collection 49

ANA-MARIA BALTĂ, Noi considerații asupra monedelor cu revers tip poartă de oraș din Moesia Inferior emise în timpul lui Gordian al III-lea (238-244) – New considerations on the coins with city-gate reverse issued in Moesia Inferior during the reign of Gordian III (AD 238-244) 63

EUGEN NICOLAE, Despre ornamentul islamic „nodul fericirii" și originea puterii sale apotropaice 75

EUGEN NICOLAE, „Sindromul Poienești". Un bilanț moldovenesc și perspectiva unui dosar muntenesc 87

LILIA DERGACIOVA, An extraordinary hoard from the first quarter of the 15th century. Contributions to the Moldavian currency system during the reign of Alexander I (1399/1400-1432). With an appendix by ROMAN CROITOR, Sturgeons in medieval Moldova 101

B. METROLOGIE – MÉTROLOGIE

GABRIEL CUSTUREA, Ponduri antice descoperite în Dobrogea – Ancient weights discovered in Dobruja 129

II. DISCUŢII ŞI NOTE – DISCUSSIONS ET NOTES

ANA-MARIA BALTĂ, IONUȚ BADEA, Un lot de monede emise de cetatea Nicopolis ad Istrum între 193 și 222 p. Chr. – An assemblage of coins struck by Nicopolis ad Istrum between AD 193 and 222 133

DOREL BĂLĂIȚĂ, Jetoanele societăţii anonime miniere „Lignitul" – The tokens issued by the "Lignitul" mining joint-stock company 139

III. DESCOPERIRI MONETARE – DÉCOUVERTES MONÉTAIRES

THEODOR ISVORANU, SEBASTIAN MATEI, Tezaurul de denari romani republicani descoperit la Săsenii pe Vale, jud. Buzău – The hoard of Roman Republican denarii discovered at Săsenii pe Vale, Buzău County 151

MIHAI DIMA, GABRIEL MIRCEA TALMAȚCHI, Un tezaur monetar de la mijlocul secolului al II-lea p. Chr. descoperit la Durostorum – A coin hoard from the middle of the 2nd century A.D. found at Durostorum 163
MIHAI DIMA, ALIN FRÎNCULEASA, Monede romane descoperite la Urlați, jud. Prahova – Roman coins found in Urlaţi, Prahova County..... 177
MARIUS BLASKÓ, Monedele ungureşti din necropola medievală de la Buftea-La Cârna/Mănești (secolele XIV – XVII) – Hungarian coins from the medieval necropolis at Buftea-La Cârna/Mănești (14th – 17th centuries)..... 189
VIOREL M. BUTNARIU, Tezaurul monetar descoperit la Târgu Ocna – „Dealul Cândea". Addenda et corrigenda – The coin hoard discovered at Târgu Ocna – „Dealul Cândea". Addenda et corrigenda..... 199

IV. NECROLOG – NÉCROLOGIE

ANA BOLDUREANU, *In memoriam* Eugen Nicolae..... 213

ABREVIERI – ABBRÉVIATIONS 227

III. DESCOPERIRI MONETARE

Tezaurul de denari romani republicani descoperit la Săsenii pe Vale, jud. Buzău

Theodor ISVORANU*
și Sebastian MATEI**

În anul 2022, pe teritoriul satului Săsenii pe Vale, comuna Vernești, jud. Buzău a fost descoperit un tezaur monetar alcătuit din 21 denari romani republicani[1] (pl. I), între care o piesă imitativă. Descoperirea s-a făcut cu ajutorul unui detector de metale, pe o suprafață de câțiva m^2, în mai multe etape: mai întâi un grup de 15 piese, apoi încă cinci, respectiv încă una[2].

Denarii reprezintă un interval de aproape șapte decenii și jumătate, încadrat de anii 154-80, o treime dintre ei (nr. 1-7) datând din secolul II a.Chr., iar restul din primele două decenii ale veacului următor, pentru care emisiunile se succed aproape fără întrerupere (nu sunt documentați anii 88 și 87). În mod evident, nucleul e format de denarii anilor 90-80, ultimele emisiuni datând din anii ascensiunii și dictaturii lui L. Cornelius Sulla la Roma. Singura emisiune reprezentată de două monede (nr. 16-17) este cea a magistratului P. Crepusius din 82 a.Chr. Cei mai timpurii sunt denarii monetarilor C. Scribonius și Sex. Pompeius (nr. 1-2), emiși la interval de 17 ani, cu reprezentări tradiționale – Dioscurii și Lupa Capitolina. Cei mai târzii, din ani succesivi, sunt: din perioada războiului civil, denarul proconsulului C. Annius, trimis de Sulla în Hispania împotriva rebelului Q. Sertorius[3] (nr. 19), de altfel singurul din lot bătut într-un atelier mobil; denarul lui L. Procilius (nr. 20) din perioada maximă a autorității politice a lui Sulla, cu reprezentarea războinică a Junonei în ipostaza Sospita, venerată cu deosebire în orașul Lanuvium de unde provenea magistratul monetar[4].

Imitația de denar (nr. 21; pl. II/1b) este o piesă fragmentară, ruptă din vechime, ce reproduce una din numeroasele variante ale emisiunii monetarului L. Calpurnius Piso Frugi din anul 90 a.Chr. Aparent, aceasta s-a fracturat în trei fragmente, din care a fost recuperat doar unul. Nu este exclus ca flanul să fi devenit casant în urma arderii[5], ale cărei urme pe flan sunt vizibile. Există urme de ardere pe mai multe

* Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan”, Bucureşti; theodor.isvoranu@gmail.com
** Muzeul Județean Buzău; sebastianmatei@yahoo.com

[1] În pădurea de la vest de sat, pe un teren accidentat, la circa 250 m spre est față de locul descoperirii unui alt tezaur monetar, mai timpuriu, compus din patru drahme din Dyrrhachium și o monedă celtică, fără vreo relație contextuală cu cel prezentat mai jos; Matei, Isvoranu 2024.

[2] Monedele se află în colecția Muzeului Județean Buzău, inv. 64142, 64300-64304, 65804-65818.

[3] Crawford, RRC, p. 386.

[4] Crawford, RRC, p. 396.

[5] Aceeași structură casantă este de presupus și la piesa nr. 6, aproape fracturată de o lovitură recentă pe revers (probabil din timpul dezgropării monedelor), din suprafața opusă căzând mici fragmente ce par a se fi fărâmițat.

SCN, s.n., XV-XVII (XXVII-XXIX), Bucureşti, 2026, p. 151-161.

monede, aspect întâlnit în cazul a numeroase depozite monetare încheiate în secolul I a.Chr. Pe aversul a doi denari din anii 120 și 84 a.Chr. (nr. 5, 14; pl. II/2) pot fi observate „mărci de control" ulterioare baterii, sub forma unor incizii aplicate cu un poanson sau dăltiță, frecvent atestată metodă de control asupra monedei de argint în circulație în zonele aflate sub controlul direct al Romei. De asemenea, gradul uniform de uzură, cu ușoare variații în funcție de vechime, atestă că piesele tezaurului de la Săsenii pe Vale reprezintă o mică „secvență" din acea masă monetară. Greutatea denarilor variază între 3,33 (cea mai veche piesă) și 3,93 g (denar din anul 85 a.Chr.), valoarea medie fiind de 3,67 g.

CATALOG

C.SCR
Av. X în stânga efigiei; capul Romei cu coif spre dreapta; [cerc punctat].
Rv. C·SCR, sub efigie; [ROMA], în exergă; Dioscurii spre dreapta; [cerc liniar].
Crawford, RRC, p. 246, nr. 201/1, **[**C. Scribonius], Roma, 154 a.Chr.
1. Denarius ↙ 3,33 g; 18 mm; uzată. Inv. 64303.

SEX.POM
Av. Ulcior în stânga efigiei; X în dreapta efigiei; capul Romei cu coif spre dreapta; [cerc punctat].
Rv. [F]OSTLVS (↶), în stânga efigiei; SEX.PO (↶), în dreapta efigiei; ROM[A], în exergă; Lupoaica alăptând gemenii; în spate, *ficus Ruminalis*, cu o pasăre pe trunchi și alte două pe crengi; la stânga, Faustulus; [cerc liniar].
Crawford, RRC, p. 267, nr. 235/1c, [Sex. Pompeius], Roma, 137 a.Chr.
2. Denarius ↑ 3,74 g; 19 mm; uzată, pe avers zgârieturi. Inv. 64302.

M.PORC LAECA
Av. [L]AECA (↓), în stânga efigiei; X în dreapta efigiei; capul Romei cu coif spre dreapta; cerc punctat.
Rv. M·PORC, sub efigie; ROMA, în exergă; Libertas în *quadriga* spre dreapta, încoronată de Victoria (în zbor spre stânga), ținând hățuri și ramură (*vindicta*) în mâna stângă și *pileus* în mâna dreaptă; [cerc liniar].
Crawford, RRC, p. 293, nr. 270, [M. Porcius Laeca], Roma, 125 a.Chr.
3. Denarius ↘ 3,63 g; 18 mm; poroasă, uzată, urme de ardere. Inv. 65815.

M.FAN C.F
Av. ROMA (↓), în stânga efigiei; X, în dreapta efigiei; capul zeiței Roma, cu coif, spre dreapta; [cerc punctat].
Rv. M·FAN·C·F (AN în ligatură), în exergă; Victoria în *quadriga* spre dreapta, ținând hățuri și cunună; [cerc liniar].
Crawford, RRC, p. 295, nr. 275/1, [M. Fannius], Roma, 123 a.Chr.
4. Denarius ↖ 3,77 g; 18 mm; uzată. Inv. 65805.

M.TVLLI
Av. ROMA (↓) în stânga efigiei; capul zeiței Roma, cu coif, spre dreapta, cu buclă pe umărul stâng; cerc punctat.
Rv. X, sub efigie; M·TVLL[I], în exergă; Victoria în *quadriga* spre dreapta, ținând hățurile și frunză de palmier în mâna stângă; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 297, nr. 280, [M. Tullius], Roma, 120 a.Chr.
5. Denarius ↓ 3,74 g; 20 mm; ușor uzată; pe avers în câmp dreapta, dublă marcă de control semicirculară (incizată), incizie oblică și zgârietură. Inv. 65804.

C.COIL CALD
Av. Anepigraf; capul zeiței Roma, cu coif, spre stânga; cerc punctat.
Rv. C·COIL, sub efigie; CALD, în exergă; marca de control (gravată) • E • / •, deasupra efigiei; Victoria în *biga* spre stânga, ținând hățurile cu ambele mâini; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 324, nr. 318/1a, [C. Coelius Caldus], Roma, 104 a.Chr.
6. Denarius ↑ 3,63 g; 18 mm; flan ars; avers deteriorat (crăpat, ciobit) de o lovitură puternică aplicată pe revers; pe revers urma loviturii (incizie oblică cauzată de un obiect tăios). Inv. 65812.

Q.THERM M.F
Av. Anepigraf; capul lui Marte (cu coif cu creastă lungă și panaș pe ambele părți), spre stânga; [cerc punctat].
Rv. [Q·]THERM M[·F] (THE și MF în ligatură), în exergă; doi războinici în luptă, cel din stânga apărându-și un camarad căzut; [cerc punctat].
Crawford, RRC, p. 324, nr. 319/1, [Q. Minucius M.f Ter.], Roma, 103 a.Chr.
7. Denarius ↖ 3,74 g; 19 mm; uzată, arsă; zgârieturi pe flan. Inv. 64300.

D.SILANVS L.F
Av. Marca de control (gravată) I (↑), în stânga efigiei; capul zeiței Roma, cu coif, spre dreapta; cerc punctat.
Rv. D·SILANVS·L·F / ROMA, în exergă; Victoria în *biga* spre dreapta, ținând hățuri în ambele mâini; deasupra, marca de control (gravată) V; [cerc punctat].
Crawford, RRC, p. 338, nr. 337/3, [D. Iunius Silanus], Roma, 91 a.Chr.
8. Denarius ↙ 3,63 g; 18 mm; urme de ardere, mici urme de lovire. Inv. 65809.

L.PISO L.F. L.N FRVGI
Av. Mărcile de control (gravate) Q și D (?), în stânga și dreapta efigiei; capul lui Apollo, laureat, spre dreapta; cerc punctat.
Rv. L·PISO·FRV[GI] / F (marcă de control gravată), sub efigie; călăreț la galop spre dreapta, ținând ramură de palmier; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 340, nr. 340/1, [L. Calpurnius Piso Frugi], Roma, 90 a.Chr.
9. Denarius ↙ 3,65 g; 19 mm; urme de ardere; flan zgâriat. Inv. 65810.

C.VIBIVS C.F PANSA

Av. PANSA (↓), în stânga efigiei; marcă de control neprecizată, în dreapta efigiei; capul lui Apollo, laureat, spre dreapta; cerc punctat.

Rv. C·VIBIVS·C·F, în exergă; Minerva în *quadriga* spre dreapta, ținând suliță și hățurile în mâna stângă și trofeu în mâna dreaptă; [cerc punctat].

Crawford, RRC, p. 347, nr. 342/5b, [C. Vibius Pansa], Roma, 90 a.Chr.

10. Denarius ← 3,86 g; 18 mm; suprafața flanului deteriorată de ardere. Inv. 64304.

L.TITVRI L.F SABINVS

Av. SABIN (↓), în stânga efigiei; TA (monogramate), în dreapta efigiei; capul regelui Tatius, spre dreapta; cerc punctat.

Rv. L·TITV[RI], în exergă; scena răpirii sabinelor; cerc punctat.

Crawford, RRC, p. 352, nr. 344/1a, [L. Titurius Sabinus], Roma, 89 a.Chr.

11. Denarius ↙ 3,60 g; 18 mm; urme de ardere. Inv. 65811.

GAR, OGVL, VER

Av. Anepigraf; capul lui Apollo spre dreapta, purtând cunună de stejar; dedesubt, fulger; [cerc punctat].

Rv. Anepigraf; Jupiter în *quadriga* spre dreapta, ținând hățuri în mâna stângă și aruncând fulger cu mâna dreaptă; cerc punctat.

Crawford, RRC, p. 366, nr. 350 A/2, [C. Gargonius și asociații], Roma, 86 a.Chr.

12. Denarius ↗ 3,76 g; 18 mm; uzată, ușoare urme de ardere; avers descentrat. Inv. 65817.

L.IVLI BVRSIO

Av. Anepigraf; cap masculin (cu atribute ale lui Apollo, Mercur sau Neptun) spre dreapta; în stânga efigiei, marcă de control (gravată); cerc punctat.

Rv. [L·]IVLI·BVRSI[O], în exergă; Victoria în *quadriga* spre dreapta, ținând cunună și hățurile; în câmp deasupra efigiei, marca de control ⊥VIII; cerc punctat.

Cf. Crawford, RRC, p. 368, nr. 352/1a sau 1c, [L. Iulius Bursio], Roma, 85 a.Chr.

13. Denarius ↓ 3,93 g; 18 mm; uzată, ușoare urme de ardere. Inv. 65813.

C.LICINIVS L.F MACER

Av. Anepigraf; bustul lui Apollo văzut din spate, cu capul spre stânga, ținând fulger în mâna dreaptă; cerc punctat.

Rv. [C·L]ICINIV[S·L·F / MACER], în exergă; Minerva în *quadriga* spre dreapta, ținând scut și hățuri în mâna stângă și suliță în mâna dreaptă; cerc punctat.

Crawford, RRC, p. 370, nr. 354/1, [C. Licinius Macer], Roma, 84 a.Chr.

14. Denarius ↖ 3,66 g; 20 mm; uzată, urme de ardere; marcă de control (incizată) pe avers, central; zgârieturi pe revers. Inv. 64301.

Q.ANTO BALB PR
Av. S·C (↓) în stânga efigiei; capul lui Jupiter, laureat, spre dreapta; dedesubt, marca de control gravată M•; cerc punctat.
Rv. [Q]·ANTO·BAL[B.] / PR (ANT și AL în ligatură), în exergă; Victoria în *quadriga* spre dreapta, ținând frunză de palmier și hățuri în mâna stângă și cunună în mâna dreaptă; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 379, nr. 364/1b, [Q. Antonius Balbus], Roma, 83-82 a.Chr.
15. Denarius serratus → 3,76 g; 19 mm; ușor uzată; arsă, porțiune topită (relief aplatizat) pe revers. Inv. 65814.

P.CREPVSI
Av. C respectiv literă neprecizată, în dreapta efigiei; sceptru (↖) în stânga efigiei; capul lui Apollo (?), laureat, spre dreapta; cerc punctat.
Rv. [P·]CREPVSI respectiv [P·]CREP[VSI], în exergă; CXIII respectiv CLV, în câmp stânga; călăreț spre dreapta, aruncând sulița; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 375, nr. 361/1b, [P. Crepusius], Roma, 82 a.Chr.
16. Denarius ↑ 3,91 g; 18 mm; pigmenți de ardere pe flan. Inv. 64142.
17. Denarius ↙ 3,59 g; 18 mm; puternic arsă, suprafața flanului poroasă; pe avers incizie sau amprenta unui obiect filiform incandescent care a topit flanul. Inv. 65816.

C.MAMIL LIMETANVS C.F
Av. A în stânga efigiei; bustul lui Mercur cu caduceu pe umăr, spre dreapta; cerc punctat.
Rv. (↓) C·MAMIL; (↑) LIM[ETAN] (TA în ligatură); Ulise cu toiag mergând spre dreapta, cu mâna dreaptă întinsă spre câinele său, Argus; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 375, nr. 362/1, [C. Mamilius Limetanus], Roma, 82 a.Chr.
18. Denarius serratus ← 3,69 g; 20 mm; ușor uzată, avers descentrat; revers cu urme de ardere intensă. Inv. 65807.

C.ANNIVS T.F T.N PRO.COS
Av. (↺) C·ANNI·T·F·T·N· – PRO·COS·EX·S·C; efigie feminină cu diademă spre dreapta; în stânga efigiei, caduceu înaripat; în dreapta efigiei, balanță; dedesubt, simbol de control (ilizibil); [cerc punctat].
Rv. L·FABI·L·F·HI[SP], în exergă; în câmp deasupra, Q; Victoria în *quadriga* spre dreapta, ținând hățurile în mâna stângă și frunză de palmier în mâna dreaptă; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 381, nr. 366/1a, [C. Annius], Nordul Italiei și Hispania, 82-81 a.Chr.
19. Denarius ↓ 3,55 g; 19 mm; ușor uzată; arsă, flan poros. Inv. 65806.

L.PROCILI F
Av. (↓) S·C, în stânga efigiei; capul zeiței Juno Hospita spre dreapta; cerc punctat.
Rv. [L]·PROCILI·F, în exergă; Juno Hospita în *biga* spre dreapta, ținând scut în mâna stângă și aruncând sulița cu dreapta; dedesubt, șarpe spre dreapta; cerc punctat.
Crawford, RRC, p. 396, nr. 379/2, [L. Procilius], Roma, 80 a.Chr.
20. Denarius serratus ↘ 3,62 g; 19 mm; ușoare urme de ardere. Inv. 65808.

IMITAȚIE
Prototip: L.PISO L.F. L.N FRVGI
Av. Literă (C sau Q) în stânga efigiei; capul lui Apollo, laureat, spre dreapta; cerc punctat.
Rv. L IISO LF FLI . . . (litere cu capete globulare), sub efigie; călăreț spre dreapta, ținând frunză de palmier, torță și bici; dedesubt, marcă de control gravată (E „în oglindă").
Cf. Crawford, RRC, p. 340, nr. 340/1, [L. Calpurnius Piso Frugi], Roma, 90 a.Chr.
21. Denarius ↘ 1,80 g; 16 mm; fragmentară (circa 1/3 monedă); arsă. Inv. 65818.

Depozitul monetar de la Săsenii pe Vale este cel de-al cincilea conținând denari ai Republicii romane descoperit în ultimul deceniu în zona deluroasă a județului Buzău[6]. Cea mai importantă așezare din epoca dacică clasică în proximitatea căreia a fost descoperit este *dava* de la Cârlomănești, la fel și pentru tezaurul de denari și obiecte de podoabă de la Cândești[7], cele două loturi de monede fiind asemănătoare ca dimensiuni. Deși nu dispunem de dovezi directe, nu putem exclude categoric o relație între importantul centru și tezaurizările menționate. Poate nu întâmplător, și tezaurul de la Pârscov a fost aflat în zona fortificației de la Târcov-*Piatra cu Lilieci*[8], iar cele de la Chiojdu – nu departe de așezările de la Valea Lupului și Valea Cătinei[9].

Ca particularitate privind structura lotului, la o privire comparativă asupra tezaurelor relevante din acest areal subcarpatic (tab. 1), cel de la Săsenii pe Vale prezintă lotul cel mai compact din punct de vedere al succesiunii cronologice și se încheie cel mai devreme după războiul civil de la finalul anilor 80 ai secolului I a.Chr.; tezaurele de la Chiojdu, Pârscov și Cândești se încheie sau au nucleul constituit în epoca marcată de apogeul ascensiunii lui Caesar și cel de-al doilea Triumvirat, toate trei părând a fi ajuns la nord de Dunăre târziu, în vremea lui Augustus. Ca element comun cu tezaurele de la Pârscov și Cândești este de menționat prezența câte unei imitații, bine realizate, produse cel mai probabil într-o zonă aflată sub autoritate romană, precum cea illyră. L. Calpurnius Piso Frugi, emitentul unor serii abundente în anul 90 a.Chr., reprezentat la Săsenii pe Vale de un denar și o imitație de denar (nr. 9; pl. II/1a-b), nu apare deloc în statistica celorlalte depozite monetare amintite.

Ca încadrare cronologică, având în vedere că denarul lui L. Procilius (nr. 20) asigură un *terminus post quem* în anul 80 a.Chr. și că ultimele monede nu sunt foarte uzate, considerăm întemeiat să atribuim tezaurul de la Săsenii pe Vale primului „val" de pătrundere masivă a denarilor în Dacia, convențional

---

[6] Dintre acestea, constituind baza informației despre această specie monetară în zonă, au fost publicate tezaurele de la Pârscov, Cândești și primul dintre tezaurele de la Chiojdu: Isvoranu, Matei 2022; Matei, Isvoranu 2022; Matei, Isvoranu 2023. Alte semnalări de denari republicani în formă tezaurizată sunt incomplete și uneori nesigure: cel mai important, tezaurul descoperit la începutul secolului trecut „în apropierea orașului Buzău (77 denari și o piesă imitativă de tip Adâncata sau Vârteju, fiind cunoscuți emitenții pentru un lot de 48 ex. încheiat cu un denar de la Brutus din 54 a.Chr.: Mitrea 1958, p. 157-158, nr. 7; Crawford, RRCH, p. 110, nr. 346; Chițescu 1981, p. 126-127, nr. 36; Moisil, Depeyrot 2003, p. 74, nr. 73); pentru grupurile de câte trei denari provenind de la Pietroasele-*Gruiu Dării* (Mitrea 1958, p. 166-167, nr. 23; Moisil, Depeyrot 2003, p. 140, nr. 140) și Mierea, com. Vernești (Mitrea 1958, p. 163-164, nr. 19; Moisil, Depeyrot 2003, p. 216, nr. 276) nu s-au păstrat date clare că ar fi fost găsite sub formă de tezaur. Isvoranu, Matei 2022, p. 120, notele 10, 13, 14. Alți 15 denari republicani – majoritatea emisiuni pentru legiunile lui M. Antonius – se găsesc în componența tezaurului de la Homești, com. Grebănu, în asociere însă cu monede imperiale datate până în epoca lui M. Aurelius: Drâmboceanu 1975; Chițescu 1981, p. 188, nr. 93.

[7] Matei, Isvoranu 2022, p. 207. Satele Cândești, Cârlomănești și Săsenii pe Vale aparțin comunei Vernești, jud. Buzău.

[8] Isvoranu, Matei 2022, p. 113.

[9] Matei, Isvoranu 2023, p. 178, pl. 6B.

plasat în intervalul c. 75-70/65[10], ce ar corespunde cu aproximație celui din urmă război mithridatic. Nu avem cunoștință din literatura de specialitate despre niciun tezaur de denari republicani încheiat cu monedă din anul 80, dar au fost consemnate mai multe având *terminus post quem* anul 79 a.Chr.[11], de asemenea de dimensiuni reduse, unele având în componență și alte tipuri de monede emise sub autoritate romană, precum drahmele din Dyrrhachium și Apollonia sau tetradrahmele din Thasos. Dintre acestea, ca analogii la structura și cronologia lotului de denari sunt de menționat trei tezaure de la sud de Carpați, descoperite la Gliganu de Jos, com. Rociu, jud. Argeș[12], Nedeia, com. Gighera, jud. Dolj[13] și Suhaia, jud. Teleorman[14].

The hoard of Roman Republican denarii discovered at Săsenii pe Vale, Buzău County

ABSTRACT

The authors present a coin hoard consisting of 21 Republican Roman denarii including an imitation, which was recently discovered in a forest in the village of Săsenii pe Vale, Buzău County, about 4.5 km southwest of the *dava*-type settlement of Cârlomăneşti. The denarii belong to the period 154 (C. Scribonius) – 80 BC (L. Procilius), two-thirds of them dating from the first two decades of the 1st century BC, for which the issues follow one another almost without interruption (except for the years 88 and 87). The core of the hoard consists of denarii from 90-80 BC, the last issues dating from the years of the ascension and dictatorship of L. Cornelius Sulla in Rome. The imitation denarius is a fragmentary piece, torn from antiquity, which reproduces one of the issues of L. Calpurnius Piso Frugi from 90 BC. On several coins there are traces of burning, often severe. In some cases (the imitation piece or the denarius of C. Coelius Caldus) this is probably why the flan has become brittle, favoring the fracturing. On the obverse of two denarii from 120 and 84 BC, incised „control marks" can be observed. As a chronological framework, given that the denarius of L. Procilius provides a *terminus post quem* in 80 BC and that the last coins are not very worn, we consider it justified to attribute the hoard from Săsenii pe Vale to the first "wave" of massive penetration of denarii into Dacia, conventionally placed in the interval 75-70/65 BC, which would correspond approximately to the last Mithridatic War. Other hoards of Roman Republican denarii discovered in the area end significantly later, towards the end of the Republic and the beginning of the Principate.

BIBLIOGRAFIE

Chițescu 1981 – Maria Chițescu, *Numismatic Aspects of the History of the Dacian State. The Roman Republican Coinage in Dacia and Geto-Dacian Coins of Roman Type*, BAR IS nr. 112, Oxford.

Conovici 1986 – N. Conovici, *Aspecte ale circulaţie drahmelor din Dyrrhachium şi Apollonia în Peninsula Balcanică şi în Dacia*, BSNR, 77-79 (1983-1985), 131-133, p. 69-88.

Crawford, RRC – M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974.

Crawford, RRCH – M.H. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, Londra, 1969.

Cristu 1957 – Virginia Cristu, *Monede din timpul republicii romane descoperite la Nedeia (reg. Craiova)*, SCN, 1, p. 467-468.

Drâmboceanu 1975 – V. Drâmboceanu, *Un tezaur de denari romani republicani şi imperiali descoperit în satul Homeşti, comuna Grebănu (jud. Buzău)*, SCN, 6, p. 219-222.

Isvoranu, Matei 2022 – Th. Isvoranu, S. Matei, *Tezaurul de denari romani descoperit la Pârscov, județul Buzău*, MCA, s.n., 18, p. 113-129.

[10] Conovici 1986, p. 82; Poenaru Bordea 2010, p. 411; Poenaru Bordea, Cojocărescu 1984, p. 71-72.
[11] Moisil, Depeyrot 2003, p. 32-35.
[12] Chițescu 1981, p. 177-178, nr. 85; Moisil, Depeyrot 2003, p. 32-33, nr. 19.
[13] Cristu 1957; Chițescu 1981, p. 218, nr. 128; Moisil, Depeyrot 2003, p. 33-34, nr. 22.
[14] Moisil, Depeyrot 2003, p. 35, nr. 26, cu bibliografia.

Matei, Isvoranu 2022 – S. Matei, Th. Isvoranu, *The hoard of silver jewellery and coins discovered at Cândești, Buzău County*, în V. Sîrbu, D. Ștefan, Maria-Magdalena Ștefan (ed.), *Hidden landscapes. The lost roads, borders and battlefields of the south-eastern Carpathians*, Târgoviște, p. 207-219.

Matei, Isvoranu 2023 – S. Matei, Th. Isvoranu, *Un tezaur de denari republicani descoperit la Chiojdu, jud. Buzău*, Mousaios, 26, p. 187-210.

Matei, Isvoranu 2024 – S. Matei, Th. Isvoranu, *Un tezaur monetar din secolul II a.Chr. descoperit la Săsenii pe Vale, jud. Buzău*, Mousaios, 27, p. 201-210.

Mitrea 1958 – B. Mitrea, *Legături comerciale ale geto-dacilor din Muntenia cu Republica Romană, reflectate în descoperiri monetare (tezaurul de la Strîmba, r. Tîrgoviște)*, SCN, 2, p. 123-238.

Moisil, Depeyrot 2003 – Delia Moisil, G. Depeyrot, *Les trésors de deniers antérieurs à Trajan en Roumanie*, Wetteren.

Poenaru Bordea 2010 – Gh. Poenaru Bordea, *Dacia înainte de romani*. b. *Izvoare numismatice*, în M. Petrescu-Dîmboviţa, Al. Vulpe (ed.), *Istoria Românilor. I. Moștenirea timpurilor îndepărtate. II. La începuturile istoriei*, București, p. 409–413.

Poenaru Bordea, Cojocărescu 1984 – Gh. Poenaru Bordea, Maria Cojocărescu, *Contribuții la circulația monetară din centrul Transilvaniei în secolul I î.e.n.: tezaurul monetar descoperit la Icland (com. Ernei, jud. Mureș)*, SCN, 8, p. 53–75.

FIGURES CAPTION

Pl. I. Coins from the hoard discovered at Săsenii pe Vale.

Pl. II. 1a. Coin of the moneyer L. Calpurnius Piso Frugi (no. 9); 1b. Imitation after one of his denarii (no. 21) (enlarged 2.5 : 1); 2. Markings made by incision on the obverse of coins no. 5 and 14.

Table 1. Structure by chronological intervals; a comparison with other hoards from the Subcarpathian area of Buzău County.

Pl. I. Monede din tezaurul descoperit la Săsenii pe Vale.

a b

1

2

Pl. II. 1a. Moneda monetarului L. Calpurnius Piso Frugi (nr. 9); 1b. Imitație după o emisiune a acestuia (nr. 21) (mărite 2,5 : 1); 2. Marcaje realizate prin incizie pe aversul monedelor nr. 5 și 14.

Interval cronologic	**Săsenii pe Vale**	**Chiojdu 1**	**Pârscov**	**Cândești**
190-181	-	1	-	-
180-171	-	-	1	1
170-161	-	-	-	-
160-151	1	2	2	1
150-141	-	3	2	2
140-131	1	11	1	1
130-121	2	11	2	4
120-111	1	7	5	1
110-101	2	13	6	3
100-91	1	2	2	1
90-81	11	15	9	2
80-71	1	10	6	-
70-61		1	2	-
60-51		2	4	2
50-41		2	16	1
40-31			2	
30-21			2	
20-11			1	
Nedatate:	1 imitație	1 denar ante 150	1 imitație	1 imitație
Total:	**21 ex.**	**81 ex.**	**63 ex.**	**19 ex.**

Tabelul 1. Structura pe intervale cronologice. Comparație cu alte tezaure din zona subcarpatică a jud. Buzău.

Abrevieri

ActaMN	Acta Musei Napocensis, Cluj-Napoca
AÉ	L'Année épigraphique, Paris
AJN	American Journal of Numismatics, New York
ANRW	Aufstieg und Niedergang der römischen Welt
ANS	American Numismatic Society, New York
ARA	Asociația Arhitectură. Restaurare. Arheologie
ArhMold	Arheologia Moldovei, Iaşi-Bucureşti
BAR, I.S.	*British Archaeological Reports*, *International Series,* Oxford
BAR, S.S.	British Archaeological Reports, Supplementary Series, Oxford
BMC	*Coins of the Roman Empire in the British Museum*, Londra: I, *Augustus to Vitellius*, 1923; II, *Vespasian to Domitian*, 1930; III, *Nerva to Hadrian*, 1936; IV, *Antoninus Pius to Commodus*, 1968; V, *Pertinax to Elagabalus*, 1950 (H. Mattingly); VI, *Severus Alexander to Balbinus and Pupienus*, 1962 (R.A.G. Carson)
BSNR	Buletinul Societăţii Numismatice Române, Bucureşti
BIAB	Bulletin de l'Institut Archéologique Bulgare, Sofia
CAB	Cercetări Arheologice în Bucureşti, Bucureşti
CCA	Cronica cercetărilor arheologice din România, Bucureşti
CICSA	Centrul de Istorie Comparată a Societăților Antice, București
CIL III	Th. Mommsen (ed.), *Corpus Inscriptionum Latinarum. Vol. 3, Parts 1-2. Inscriptiones Asiae, provinciarum Europae Graecarum, Illyrici Latinae*, Berlin, 1873.
CN	Cercetări Numismatice, Bucureşti
CNA	Cronica Numismatică şi Arheologică, Bucureşti
CNH	L. Réthy, Corpus nummorum Hungariae, I-II, Budapesta, 1899-1907
CNRS	Centre National de la Recherche Scientifique, Paris
Crawford, RRC	M.H. Crawford, *Roman Republican Coinage*, Cambridge, 1974
Crawford, RRCH	M.H. Crawford, *Roman Republican Coin Hoards*, Londra, 1969
CreştCol	Creşterea Colecţiilor, Biblioteca Academiei Române, Bucureşti
Dacia	Dacia. Recherches et découvertes archéologiques en Roumanie, Bucureşti, I-XII (1924-1947)
Dacia, N.S.	Dacia, Revue d'Archéologie et d'Histoire Ancienne, Nouvelle Série, Bucureşti (1957-)
DIR	*Documente privind istoria României*
D.J.A.N. Argeş	Direcția Județeană a Arhivelor Naționale Argeş
DOW-LRC	Ph. Grierson, Melinda Mays, *Catalogue of Late Roman coins in the Dumbarton Oaks Collection and in the Whittemore Collection. From Arcadius and Honorius to the Accession of Anastasius*, Washington, 1992
DRH	*Documenta Romaniae Historica*, Bucureşti
Herinek	L. Herinek, *Österreichische Münzprägungen von 1740-1969*, Viena, 1970
Huszár	Lajos Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis heute*, Budapesta, 1979
IAB	Institutul de Arheologie „Vasile Pârvan", Bucureşti
IGBulg II	G. Mihailov (ed.), *Inscriptiones Graecae in Bulgaria repertae*. *Vol. II. Inscriptiones inter Danubium et Haenum repertae*, Sofia, 1958.

SCN, s.n., XV-XVII (XXVII-XXIX), Bucureşti, 2026, p. 227-229.

ISM	*Inscriptiones Scythiae minoris*, I (1983), II (1987), III (1999), IV (2015), V (1980)
JIAI	Journal for Historical and Archaeological Research, Šumen
JNG	Jahrbuch für Numismatik und Geldgeschichte, München
LRBC	*Late Roman Bronze Coinage A.D. 324-498*, Londra, 1965: I – P.V. Hill, J.P.C. Kent, The Bronze Coinage of the House of Constantine A.D. 324-346; II – R.A.G. Carson, J.P.C. Kent, *Bronze Roman Imperial Coinage of the Later Empire A.D. 346-498*
Martin	F. Martin, *Kolonialprägungen aus Moesia Superior und Dacia*, Bonn, 1992
MBR	G. Buzdugan, O. Luchian, C.C. Oprescu, *Monede și bancnote românești*, Bucureşti, 1977
MCA	Materiale şi Cercetări Arheologice, Bucureşti
MemAntiq	Memoria Antiquitatis, Piatra-Neamţ
MINAC	Muzeul de Istorie Naţională şi Arheologie, Constanţa
MJIAP	Muzeul Județean de Istorie și Arheologie Prahova
MNA	Muzeul Naţional de Antichităţi
NC	Numismatic Chronicle, Londra
NK	Numizmatikai Közlöny, Budapesta
NZ	Numismatische Zeitschrift, Viena
Pere	Nuri Pere, *Osmanlılarda madenî paralar*, Istanbul, 1968
Pick	B. Pick, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 1, Berlin, 1898
Pick-Regling	B. Pick, K. Regling, *Die antiken Münzen von Dacien und Moesien*, I, 2, Berlin, 1910
Pohl	Artúr Pohl, *Münzzeichen und Meisterzeichen auf ungarischen Münzen des Mittelalters, 1300-1540*, Graz-Budapesta, 1982
Preda	C. Preda, *Monedele geto-dacilor*, Bucureşti, 1973
RCAN	Revista de Cercetări Arheologice și Numismatice, Bucureşti
Recueil	W.H. Waddington, E.Babelon, Th. Reinach, *Recueil général des monnaies grecques d'Asie Minéure, I-IV,* Paris, 1904-1912
RÉSEE	Revue des Études Sud-Est Européennes, Bucureşti
RI	Studii, 1948–1952; din 1953, Studii. Revista de Istorie, Bucureşti.
RIC, I	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, I, *Augustus to Vitellius*, Londra, 1923
RIC, I^2	C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, I, ediţie revăzută, Londra, 1984
RIC, II	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, II, *Vespasian to Hadrian*, Londra, 1926
RIC, III	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, III, *Antoninus Pius to Commodus*, Londra, 1930
RIC, IV, 1	H. Mattingly, E.A. Sydenham, *The Roman Imperial Coinage*, IV, 1, *Pertinax to Geta*, Londra, 1968
RIC, V, 2	P.H. Webb, *The Roman Imperial Coinage*, V, 2, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, VI	C.H.V. Sutherland, *The Roman Imperial Coinage*, VI, *From Diocletian's reform (A.D. 294) to the death of Maximinus (A.D. 313)*, Londra, 1967
RIC, VII	P.M. Bruun, *The Roman Imperial Coinage*, VII, *Constantine and Licinius A.D. 313-337)*, Londra, 1966
RIC, VIII	J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, VIII, *The Family of Constantine I A.D. 337-364)*, Londra, 1981
RIC, IX	J.W.E. Pearce, *The Roman Imperial Coinage*, IX, *Valentinian I-Theodosius I*, Londra, 1933 (reimprimat 1968)
RIC, X	J.P.C. Kent, *The Roman Imperial Coinage*, X, *The Divided Empire and the Fall of the Western Parts A.D. 395-491)*, Londra, 1994
RPC	Roman Provincial Coinage

Ruzicka 1928	Leon Ruzicka, *Inedita aus Moesia Inferior*, Vjesnik Hrvatskoga Arheološkoga Društva, 15, 1928, p. 225-248.
SCBC	*Standard Catalogue of British Coins. Coins of England and the United Kingdom*, 41st Edition, London, 2006
SCIV(A)	Studii şi Cercetări de Istorie Veche (şi Arheologie), Bucureşti
SCN	Studii şi Cercetări de Numismatică, Bucureşti
SHA	*Scriptores Historiae Augustae*
Simpozion Chişinău 2000	*Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a patru secole de la prima Unire a românilor sub Mihai Voievod Viteazul, Chişinău, 28-30 mai 2000, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2001
Simpozion Chişinău 2001	*Simpozion de Numismatică organizat în memoria martirilor căzuţi la Valea Albă, la împlinirea a 525 de ani (1476-2001), Chişinău, 13-15 mai 2001, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2002
Simpozion Chişinău 2002	*Simpozion de Numismatică dedicat împlinirii a 125 de ani de la Proclamarea Independenţei României, Chişinău, 24-26 septembrie 2002, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2003
Simpozion Chişinău 2003	*Simpozion de Numismatică dedicat Centenarului Societăţii Numismatice Române (1902-2003), Chişinău, 26-28 noiembrie 2003, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2005
Simpozion Chişinău 2004	*Simpozion de Numismatică, organizat cu ocazia comemorării sfântului Ştefan cel Mare, domn al Moldovei (1504-2004), Chişinău, 29 septembrie-2 octombrie 2004, Comunicări, studii şi note*, Bucureşti, 2007
SMMIM	Studii şi Materiale de Muzeografie şi Istorie Militară, Bucureşti
SNG	*Sylloge Nummorum Graecorum*: Black Sea - *The British Museum*, IX, 1, *The Black Sea*, Londra, 1993; Rusia - M. G. Abramzon, N. A. Frolova, Ulrike Peter (eds.), *Sylloge Nummorum Graecorum Russland, Staatliches Historisches Museum Moskau: Münzen des Nördlichen Schwarzmeergebietes*, Berlin-Boston, 2019
Woytek	Bernhard Woytek, *Die Reichspragung des Kaisers Traianus (98-117)*, Viena, 2010.